

Hanna Tulensalo

Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa

Selvitys toiminnasta ja kehittämisehdotukset

TYÖPAPERI

TYÖPAPERI 16/2016

Hanna Tulensalo

**Moniammatilliset
asiantuntijaryhmät lastensuojelussa**
Selvitys toiminnasta ja kehittämissuhteet

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittaja ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-302-659-9(verkkojulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-659-9>

Helsinki, 2016

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa	6
Nykytilanne lain ja ohjauksen näkökulmasta.....	6
Aikaisemmat selvitykset	8
3 Selvityksen toteutus ja aineisto	9
4 Yhteenveto selvityksen tuloksista	10
Asiantuntijaryhmien rakenteista	10
Keskeiset toimivat asiat	11
Keskeiset kehittämiskohteet.....	12
5 Johtopäätökset ja ideat jatkokehittämisestä.....	14
Keskeiset kehittämisideat ja käytännön toimenpiteet	15
Lähteet	17
Liite 1. Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa – palaute toiminnasta	18

1 Johdanto

Selvitys pohjautuu Toimiva lastensuojelu -ryhmän (2013) esitysten toteuttamissuunnitelmaan (2014), jossa toivottiin lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijaryhmän tehtävien ja roolin selkiyttämistä.

Toteuttamissuunnitelmassa todetaan ”Lastensuojelulaissa (417/2007) kunnan tehtäväksi on asetettu huolehtia siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lasten-suojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta (14§). Tämä tarkoittaa sitä, että kunnan johdon on huolehdittava siitä, että tarvittavat asiantuntemuksen käyttöön saamisen mahdollistavat sopimukset tai muut järjestelyt on tehty ja että nämä ovat lastensuojelun tehtäviä hoitavien sosiaalityöntekijöiden tiedossa. Lisäksi lastensuojelulaissa on määritetty, että kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuva lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä si- jaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi.

Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä ehdotti, että lastensuojelun moniammatillisen asiantuntijaryhmän tehtäviä ja roolia tulee selkiyttää. Tätä kannatettiin myös *Toimiva lastensuojelu* -selvitysryhmän lausuntopalautteessa. Palautteessa kehoitetaan esimerkiksi selvittämään, miten moniammatillinen työskentely palvelee nykyisin lastensuojelun sosiaalityötä. Palautteessa mainitaan myös, että asiantuntijaryhmien kokoonpano, eli ketä ryhmään ainakin tulisi kuulua, olisi hyvä määritellä tarkemmin. Puutteellisena pidetään, ettei nykyinsäädännössä ole säännöksiä siitä, millä tavoin asiantuntijaryhmän kokoukset ja kannanotot tulisi kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin. Selvänä pidetään, että mikäli kyseisen ryhmän kannanotot vaikuttavat lapsen ja hänen perheensä asemaan tai tehtäviin päätöksiin, on ne kirjattava lasta ja perhettä koskeviin asiakirjoihin, sillä heillä on oikeus saada tietää kaikista päätökseen vaikuttavista seikoista. Lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi tulee lastensuojelulain mukaisesti järjestää neuvotteluja (31§), joihin voivat lastensuojelun työntekijän arvion perusteella tarvittaessa osallistua lapsi, vanhemmat ja huoltajat, muut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat tai lapsen huolenpitoon keskeisesti osallistuvat henkilöt, muut lapselle tai perheelle läheiset henkilöt sekä viranomais- ja muut yhteistyötahot. Lastensuojelulain 32 § puolestaan koskee lapsen läheisverkoston kartoittamista. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos sitä ei asian kiireellisyyden tai muun perustellun syyn vuoksi ole tarpeen tehdä. Laki antaa lastensuojelun sosiaalityöntekijälle vahvan aseman siinä, miten ja milloin lapsen asiassa järjestetään neuvotteluja. Moniammatillinen asiantuntijaryhmä toimii sen tiedon varassa, mitä sen jäsenille on annettu.

Selvitysryhmän ehdotus ryhmän tehtävien ja roolin selkeyttämisestä ja siitä saatu palaute kertovat siitä, että monialaisen asiantuntemuksen kokoamisen tarvetta on, mutta huomioitava on myös asiakkaan asema niin, että näiden asioiden välillä vallitsee tasapaino. Tarvitaan siis yhtä aikaa parhaimman mahdollisen tiedon (asiantuntemuksen) keräämistä lapsen asiassa ja sen turvaamista, että lapsi ja hänen vanhempansa tulevat kuulluksi, saavat tietoa asiansa käsittelyn eri vaiheista ja voivat osallistua siihen, miten heidän oma asiansa määritellään. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos selvittää moniammatillisten asiantuntijaryhmien toimintaa. Selvityksen perusteella voidaan tehdä tarkempi suositus asiantuntijaryhmien toiminnasta ja selkiyttää asiakkaan asemaa. Lastensuojelun laatusuosituksissa asiaan kiinnitetään myös huomiota ja Lastensuojelun käsikirjaa täydennetään saatujen selvitystulosten pohjalta.”

Toteutussuunnitelmaan perustuen on tämän selvityksen ideana ollut koota eri toimijoiden kokemuksia asiantuntijaryhmästä, sen toimivista ja myös toimimattomista käytännöistä sekä niihin liittyvistä kehittä-

misideoista. Aineisto on laadullinen, joten selvitys ei siten ole kattava kuvaus siitä, miten asiantuntijaryhmät tällä hetkellä on organisoitu tai toiminta rakenteistettu.

Toteuttamissuunnitelmassa on viitattu sekä asiakkaan asiassa pidettävään neuvotteluun että läheisverkoston kartoittamiseen, joiden tarkoitus niin ikään on toimia lapsen, perheen, muiden läheisten ja yhteistyötahojen yhteistyön tekemisen välineenä. Vaikka aineistoa kerätessä osallistujilta on kysytty erityisesti moniammatillisen asiantuntijaryhmän toiminnasta, pohdin aineiston pohjalta asiantuntijaryhmien roolia osana laajempaa yhteistyön tekemistä lapsen ja perheen sekä muiden toimijoiden kanssa sekä suhteessa jo olemassa oleviin käytäntöihin asiakkaan asiassa pidettävästä neuvonpidosta (läheisneuvonpito ja dialogiset menetelmät).

Viimeaikaisessa lapsi- ja perhepalvelujen sekä lastensuojelun kehittämistyössä on korostettu voimakkaasti asiakkaan osallisuutta, lapsi- ja perhelähtöisyyttä sekä monialaisen yhteistyön tärkeyttä. Sosiaalityö on alettu nähdä myös entistä enemmän tietotyönä (knowledge work), jossa säännöllisesti uudelleen arvioidaan (re-assessment ja re-evaluation) työn kohdetta ja asiakkaiden muuttuvaa tilannetta. Tämä edellyttää yhteistä tietotyötä myös muiden toimijoiden kanssa (multiprofessional co-production on knowledge). (Pohjola & Korhonen 2014, 28.) Peilaan selvityksen tuloksia asiakkaan osallisuuteen, verkosto- ja monitoimijaisen yhteistyön tekemiseen sekä tiedon rakentumiseen käytäviin keskusteluihin. Lisäksi huomioin aikaisemmassa selvityksessä (Heinonen 2010, 40) ja läheisneuvonpitoa koskevissa tutkimuksissa (esim. Heino 2008, 49–50) esille tuotua Marie Conollyn (2004) lastensuojelukäytäntöjen jaottelua:

Ammattijohtoinen Perhevaikutteinen Ammatillisvaikutteinen Perhejohtoinen

Lastensuojelulain mukainen moniammatillisen asiantuntijaryhmän on todettu olevan ammattijohteisin käytäntö. Sosiaalityön kontekstissa käytetyt läheisneuvonpito ja verkostodialogit puolestaan sijoittuvat ammatillisvaikutteiseen tapaan laatia suunnitelmia asiakkaiden kanssa. (Heinonen 2010, 40.) Janaa voi hyödyntää myös paikantamaan sosiaalityön kehityskulkua yleisemminkin. Janan avulla voi esimerkiksi arvioida missä kohtaa työyhteisöt ja sosiaalityöntekijät käytäntöjen kehittämisen ja muuntumisen suhteen toimivat. Ovatko käytännöt täysin ammatillisten johtamia vai ovatko ne myös perhejohtoisia?

Selvityksen aluksi kuvaan moniammatillisten asiantuntijaryhmien nykytilannetta lain ja ohjauksen näkökulmasta. Sen jälkeen kuvaan aineistoa ja sen pohjalta kootun yhteenvedon tuloksista. Lopuksi esitän jatkokehittämisen ideoita.

2 Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa

Nykytilanne lain ja ohjauksen näkökulmasta

Lastensuojelulaki tunnistaa monialaisen asiantuntemuksen tarpeen lastensuojelussa ja myös velvoittaa moniammatilliseen yhteistyöhön. Lastensuojelulaissa (2007/417) määritellään moniammatillisen asiantuntemuksen turvaamisesta. Lastensuojelulain 14§ mukaan:

”Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on käytettävissään lapsen kasvun ja kehityksen, terveydenhuollon, oikeudellista sekä muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa asiantuntemusta. Kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa sosiaali- ja terveydenhuollon edustajista, lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoista sekä muista lastensuojelutyössä tarvittavista asiantuntijoista koostuva lastensuojelun asiantuntijaryhmä. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa ja muussa lastensuojelun toteuttamisessa. Lisäksi asiantuntijaryhmä antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi”.

Lastensuojelun käsikirjan suositusten mukaan¹ monialaisen asiantuntemuksen turvaamista voidaan toteuttaa monin eri tavoin:

1. *Suullinen konsultaatio.* Tällä tarkoitetaan päivittäisessä arjen työssä eteen tulevien tilanteiden ratkaisemiseksi välttämätöntä ja suhteellisen nopealla aikataululla toteutettavaa konsultaatiota. Asiantuntijatieta voidaan hankkia oman kunnan tai seutukunnan asiantuntijoilta, esim. perheneuvolasta tai terveydenhuollolta. Asiantuntemusta voidaan myös hankkia ulkopuolisilta tahoilta tai ostaa palveluntuottajilta, ellei sitä ole muuten saatavissa. Säännöksen (14§) tarkoituksena on turvata se, ettei sosiaalityöntekijä joudu tapaus tapaukselta erikseen pohtimaan, kenen puoleen voi näissä asioissa kääntyä.
2. *Kirjallinen asiantuntijalausunto*
3. *Asiantuntijoiden osallistuminen* lastensuojelun järjestämiin neuvotteluihin.
4. *Asiantuntijaryhmä (tapauskohtainen).* Moniammatillinen asiantuntijaryhmä voi toimia niin, että ryhmässä on aina sosiaalityön edustus ja muut ammattikunnat kutsutaan tapauskohtaisesti mukaan ryhmään. Jos esimerkiksi käsitellään päivähoitoikäisen lapsen asiaa, ei ole tarpeen olla mukana koulun edustusta.
5. *Asiantuntijaryhmä (pysyvä).* Moniammatillinen asiantuntijaryhmä voi olla kokoonpanoltaan vakain ja koostua esimerkiksi lastensuojelusta, aikuissosiaalityöstä, lasten- ja aikuispsykiatriasta, perheneuvolasta, päihdehuollosta sekä päivähoidosta ja koulutoimesta. Lisäksi tulee olla käytössä oikeudellista asiantuntemusta.

Käsikirja korostaa, että ryhmän jäsenet ovat asiakastyötä tekeviä henkilöitä, eikä ryhmän ole tarkoitus koostua hallinnollisista virkamiehistä. Kunta voi huolehtia mainitun asiantuntemuksen turvaamisesta eri tavoin, esimerkiksi hyödyntäen oman organisaationsa asiantuntemusta erityisesti, kun kyse on lapsen kasvun ja kehityksen tai terveydenhuollon asiantuntemuksesta. Tällöin kunta voi luoda hallintokuntien sisällä ja niiden välillä menettelytavat, jotka mahdollistavat sosiaalityöntekijälle riittävän asiantuntijatieden saamisen esimerkiksi perheneuvoloista ja terveydenhuollon asiantuntijoilta.

¹ <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-asiantuntija-apu-ja-asiantuntijaryhma/suositus-moniammatillisesta-asiantuntijaryhmasta>

Suosittelavaa on, että sosiaalilautakunta nimittää omalta osaltaan ryhmän. Hyvä nimittämiskäytäntö on esimerkiksi toimia niin, että kutsutaan ryhmään sellaisia henkilöitä, jotka ovat lastensuojelun työntekijöiden ehdottamia. Organisaatiot voivat toki myös itse nimetä edustajansa, mutta tällöin tulee huolehtia siitä, että asiakastyö on riittävän hyvin edustettuna. Ehdokkaiden valinnan ja suostumuksen jälkeen sosiaalilautakunta nimeää ryhmän. Tällöin ryhmällä on virallinen status ja valtuutus toimia. Etenkin seudullinen tai maakunnallinen ryhmä tarvitsee virallisen valtuutuksen toiminnalleen ja tästä syystä ryhmän jäsenten virallinen nimeäminen tulisi tehdä. Työntekijät osallistuvat asiantuntijaryhmään oman organisaationsa edustajina työajallaan. Nimeämällä työntekijän asiantuntijaksi, työnantaja antaa valtuutuksen käyttää työaikaa tähän tehtävään. Se, miten ryhmään valitaan, voi olla joustavaa ja kuntien päätettävissä.

Asiantuntijaryhmällä tulee olla toimintamalli, jonka mukaisesti se työskentelee. Ryhmän tulee sopia mm. seuraavista asioista: toimintamenettely, työnjako, puheenjohtaja ja sihteeri, kokoontumisajat ja aikataulut, työskentelyn arviointi ja arkistointi.

Käsikirjassa kuvataan tilanteita, joissa moniammatillinen asiantuntemus on tarpeen. Tällaisia ovat esimerkiksi lastensuojelutarpeen arviointi, asiakassuunnitelman mukaisten palvelujen järjestäminen ja huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskeva päätöksenteko. Asiantuntijaryhmää tulee siis käyttää lastensuojeluprosessin eri vaiheissa joustavasti eikä ryhmä ole tarkoitettu toimimaan ainoastaan huostaanottovaiheen tukena. Ryhmää on tarkoitus käyttää erityisen haastavissa tai laaja-alaista pohdintaa edellyttävissä tilanteissa. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäily ja tutkintapyyntöön harkitseminen, edunvalvojan hakeminen, lapsen sijoittaminen vankilan perheosastolle yhdessä vanhempansa kanssa, huostaanoton kriteerien tai huostassapidon lopettamisen kriteerien täyttymisen arviointi, erityisen huolenpidon järjestäminen sekä asiakastapausta koskeva erimielisyys tai ristiriitatilanteet muiden hallintokuntien kanssa. Ryhmää voi myös konsultoida sen suhteen, mitä mahdollista lisäapua tai -tukea asiakkaalle voitaisiin saada. Myös silloin, kun sosiaalityöntekijä ei onnistu saamaan asiakkaalle tarpeelliseksi arvioitua hoitoa terveydenhuollosta, on asia hyvä viedä moniammatillisen asiantuntijaryhmän pohdittavaksi.

Käsikirja korostaa asiantuntijaryhmän konsultoivaa roolia. Sosiaalityöntekijä päättää, milloin ja millä tavoin hän hyödyntää ryhmän asiantuntemusta. Sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus hankkia konsultaatiota ryhmältä silloin, kun kokee sen tarpeelliseksi. Sosiaalityöntekijällä ei ole velvollisuutta noudattaa ryhmän antamia suosituksia ratkaisuisaan. Päätäntävalta ja vastuu asian hoitamisesta säilyvät aina sosiaalityöntekijällä. Asiantuntijaryhmä on sosiaalityöntekijän oikeus saada tukea työhönsä. Tämän vuoksi ei yleensä ole tarkoituksenmukaista, että asiakas on ryhmän kokoontumisessa mukana. On suositeltavaa, että asiat käsitellään ryhmässä anonyymisti niin, ettei asiakkaan tunnistetietoja anneta ryhmälle. Asiakkaalle on aina annettava tieto siitä, että hänen asiaansa käsitellään ryhmässä. Jotta lastensuojelun asiantuntijaryhmä voi toteuttaa sille laissa säädetyt tehtävät, sen jäsenille voidaan luovuttaa tietoja ensisijaisesti asiakaslain 16 §:n mukaisella asiakkaan suostumuksella. Suostumusta on aina pyydettävä. Jos suostumusta ei saada, tiedot voidaan luovuttaa asiakaslain 17 §:n perusteella myös ilman asiakkaan lupaa.

Asiantuntijaryhmä voi joissakin tilanteissa antaa lausuntoja lastensuojelutoimenpiteitä koskevan päätöksenteon tueksi, erityisesti hallinto-oikeudelle ja korkeimmalle hallinto-oikeudelle. Lausunto voidaan antaa myös lapsen sijoittamisesta erityisen huolenpidon yksikköön. Lausunnosta tulee aina ilmetä, mitä tietoja ja asiakirjoja ryhmällä on ollut käytössä lausuntoa kirjoittaessaan. Jos ryhmältä pyydetään lausuntoa, on suositeltavaa ottaa asiakas mukaan ryhmän kokoontumiseen. Tämä johtuu siitä, että lausunto joudutaan pyytämään asiakkaan nimellä eikä anonyymi käsittely ole mahdollista. Asiakkaan oikeusturvan kannalta on hyvä, että hän voi tällöin olla läsnä ryhmän käsittelyssä. Tämä koskee ennen kaikkea aikuisasiakasta, lapsen kohdalla arvion tulee perustua lapsen iän ja kehitystason sekä lapsen edun mukaiseen arviointiin.

Tieto moniammatillisen asiantuntijaryhmän käytöstä ja ryhmän antamat suositukset kirjataan aina lapsen asiakasasiakirjoihin ja niistä annetaan suullisesti tai kirjallisesti tieto asiakkaille. Jos tiedon antaminen

asianosaiselle olisi lapsen edun tai muun yksityisen edun vastaista, tiedon antaminen voidaan evätä julkisuuslain 11 §:n perusteella.

Lastensuojelun laatusuosituksset (2014, 24) korostavat asiantuntijaryhmän roolia lastensuojelun tukena:

”Moniammatillinen asiantuntijaryhmä tukee lastensuojelutyötä sen eri prosesseissa ja on aidosti lastensuojelun sosiaalityöntekijän käytettävissä oleva resurssi. Ryhmän toimintaan kuuluu se, että 1) lastensuojelun sosiaalityöntekijä toimii esittelijänä ryhmässä, 2) asiantuntijaryhmä ei käytä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuuluvaa päätösvaltaa, 3) ryhmän jäsenet kartoittavat oman taustayhteisönsä mahdollisuudet antaa tukea lapselle ja että 4) asiantuntijaryhmän rooli ja tehtävä on määritelty selvästi (tarkennettu paikallisesti esimerkiksi, mikä on ryhmän kokoonpano ja eri ammattilaisten rooli).”

Laatusuosituksissa ei asiantuntijaryhmän osalta ole kiinnitetty erityistä huomiota asiakasosallisuuteen, vaikka se muutoin suosituksissa nousee vahvasti esiin.

Aikaisemmat selvitykset

Asiantuntijaryhmien toimintaa on tarkastelu osana ”Moniammatilliset ohjaus- ja palveluverkostot lasten ja nuorten suojelussa” -hanketta (2010), jossa paneuduttiin verkostodialogiin käytäntöihin ja erityisesti huolen puheeksi ottamisen, ennakoitdialogin, läheisneuvonpidon ja ammatillisen asiantuntijaryhmän käyttöön ja juurtumiseen (Heinonen 2010, 32). Tavoite oli vertailla eri tavoin järjestettyjen moniammatillisten käytäntöjen toimintaa ja arvioida niiden vaikutuksia myös lapsen osallisuuden näkökulmasta sekä sitä, miten ja missä prosessin vaiheessa moniammatillinen yhteistyö edistää lastensuojelutyön painopisteen siirtymistä sijaishuollosta kohti avohuollon työskentelyä.

Selvityksen mukaan asiantuntijaryhmien käynnistyminen oli 3 vuotta lain voimaan tulon jälkeen vielä osittain kesken. Selvityksessä peräänkuulutettiin selkeämpiä rakenteita toiminnan toteuttamiselle. Seudullisesti kootuilla ryhmillä tulisi olla nimetty vastuutyöntekijä, sosiaalityöntekijän prosessinjohtajuus -asemaa tulisi korostaa, kokoonpanossa tulisi huomioida aikuisten palvelujen työntekijöiden asema, sekä asiantuntimuksen turvaaminen kaikenikäisistä lapsista, päihde- ja mielenterveyspalveluista ja juridiikasta. Asiakkaiden osallistuminen ryhmään näytti selvityksen mukaan toteutuvan välillisesti ja ryhmän olevan ensisijassa tuki sosiaalityöntekijälle. Tärkeänä pidettiin erityisesti lapsen ja nuoren aseman selkiyttämistä ja osallisuutta suhteessa asiantuntijaryhmään. (Heinonen 2010, 37–39.) Moniammatillisen asiantuntijaryhmän toiminta näyttäytyi tarkastelussa ammattijohtoisena ja erityiseksi haasteeksi toiminnan kehittämiseksi nimettiin asiakasosallisuuden monipuolinen vahvistaminen (Heinonen 2010, 40).

Lisäksi asiakkaan asiassa pidetyistä neuvonpidoista on tehtyjä lukuisia selvityksiä ja pohdittu myös niiden juurtumisen edellytyksiä (esim. Heino 2003; Heino 2009; Vuorio ym. 2008; Arnkil & Seikkula 2014).

3 Selvityksen toteutus ja aineisto

Selvitys on toteutettu kuulemalla laajasti eri toimijoiden näkemyksiä asiantuntijaryhmien toiminnasta. Aineisto saatiin kahdesta yhteydestä. Ensinnä THL toteutti kyselyn (lomake liite 1), joka toimitettiin Sosiaalialan osaamiskeskuksiin ja Lastensuojelun kehittämissyksiköihin. Vastauksia tähän kyselyyn saatiin Pääkaupunkiseudulta, Keski-Suomesta, Satakunnasta ja Pohjois-Savosta. Toiseksi asiaa selvitettiin osana HuosTa-hankkeen tutkimusprosessia (Tampere, Seinäjoki, Riihimäki, Pori, Kerava, Karviainen, Espoo, Hämeenlinna).

Vastaajina ovat olleet sosiaalityöntekijät, johtavat sosiaalityöntekijät, johtajat/esimiehet, asiantuntijaryhmän jäsenet ja hanketyöntekijät. Osa aineistosta on yksittäisen toimijan vastaus, osa vastauksista perustuu tiimin (4) kanssa käytyyn keskusteluun sekä HuosTa-kuntien edustajien haastatteluihin. Näin ollen tarkkaan osallistujamäärää on vaikea yksilöidä. Tiivistäen voi kuitenkin sanoa, että kyselyyn on osallistunut 27 eri tahoa (yksin, osana tiimiä tai työpajaa). Valtaosalla vastaajista oli kokemusta asiantuntijaryhmän käytöstä.

Aineistona ovat lomakkeen vastaukset sekä HuosTa-kunnissa käytyjen työpajojen keskustelut litteroituina. Aineisto on luokiteltu sisältölähtöisesti taulukkoon ja keskeisimmistä sisällöistä on muodostettu ko koavia teemoja. Aineistosta nousee esiin ryhmien rakenteisiin, toimiviin sekä toimimattomiin seikkoihin liittyviä asioita. Seuraavaksi tarkastelen näitä jokaista tarkemmin.

4 Yhteenveto selvityksen tuloksista

Asiantuntijaryhmien rakenteista

Asiantuntijaryhmien kokoonpano

Asiantuntijaryhmät ovat järjestäytyneet vähän eri tavoin riippuen alueesta. Asiantuntijaryhmä voi olla kaupungin omaa toimintaa, se on voitu järjestää seutukunnallisena tai sen seudullinen kotipesä on maakunnallisessa kehittämissyksikössä.

Asiantuntijaryhmän kokoonpanot vaihtelevat suuresti riippuen kaupungista tai seutukunnasta. Tämän aineiston pohjalta on mahdoton yksiselitteisesti kuvata keitä tahoja yksittäisiin ryhmiin kuuluu. Osallistujia on kuitenkin useilta eri hallinnonaloilta kuten koulusta, varhaiskasvatuksesta, terveydenhuollosta (perus- ja /tai erityispalvelut), sosiaalihuollosta (perheneuvola, aikuissosiaalityö), päihdepalveluista (A-klinikka), maahanmuuttajapalveluista, poliisista sekä lakitoimesta, vammaispalveluista sekä tarvittaessa esimerkiksi oikeuspsykiatrisesta osaamiskeskuksesta. Lastensuojelu on edustettuna joko hyvinkin kattavasti (esim. lähes koko johtoryhmä) tai suppeammin (esim. johtavat sosiaalityöntekijät). Osallistujien ”tausta” vaihtelee hyvin käytännön tasosta johtotason edustajiin. Usein ryhmän puheenjohtajana näyttäisi toimivan lastensuojelun päällikkö (johtotaso).

Pääosin osallistujat ovat kaupungin/kunnan työntekijöitä, eikä palkkioita makseta. Joissain ryhmissä on kuitenkin esimerkiksi ostopalvelulakimies.

Kokoontuminen

Asiantuntijaryhmän kokoontumistiheys on keskimäärin kerran kuukaudessa. Joillain alueilla tai kaupungeissa ryhmä kokoontuu tiheämmin ja joissain harvemmin. Aineistosta esiin tuli esimerkiksi ryhmän kokoontuminen neljä kertaa vuodessa. Pääsääntöisesti ryhmän tapaamiset on sovittu ennalta, mutta on myös käytäntöjä, että ryhmä kokoontuu tarvittaessa. Kokoontumiset ovat kestoltaan noin kahden tunnin mittaisia ja yhden asiakkaan asian käsittelyyn aikaa on noin 30 min.

Asian käsittely

Miten asiaa ryhmässä käsitellään, vaikuttaa sekä kuntakohtaisesti että valtakunnallisesti vakiintuneelta. Lapsen asioista vastaava valmistelee asian kokoamalla tiiviisti (1 A4) asiakkaan asian sekä esittämällä asiantuntijaryhmälle kysymykset, joita toivoo käsiteltävän ja mihin asioihin haluaa kannanottoja.

Sosiaalityöntekijä on pääsääntöisesti mukana asian käsittelyssä. Mukana voi olla työparista myös perheyöntekijä. Asiakkaat eivät osallistu ryhmään, mutta sosiaalityöntekijä on kysynyt asiakkaalta luvan asian viemisestä ryhmään. Aikaa asian käsittelyyn on n. 30 min/case.

Lopputulema

Ryhmässä käyty keskustelu kirjataan muistioksi ja tarvittaessa voidaan tehdä lausunto asiakkaalle. Pääsääntö kuitenkin on, että se, joka tuo asian ryhmään (lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä), koostaan käsittelyn tulokset ja kertoo ryhmän keskustelutulosasiakkaalle sekä kirjaa asian asiakastietoihin. Tarvittaessa ryhmän jäsenet ovat allekirjoittaneet jälkikäteen lausunnon tai vastaavan.

Käytäntönä usein kuitenkin on, ettei ryhmä tee kirjallisia lausuntoja. Tällöin perusteluina on muun muassa se, että jäsenet eivät ole tavanneet lasta tai lausuntoja ei ole annettu ajatuksella, ettei asiantuntijaryhmä tee päätöksiä vaan antaa suosituksia.

Keskeiset toimivat asiat

Seuraavassa olen listannut aineiston perusteella esiin tulleita kokemuksia keskeisistä toimivista asioista.

Rakenne, tuki ja työntekijänä oppiminen

Vastaajat kokivat, että pääosin ryhmän rakenne on toimiva. Rakenteessa keskeisiä elementtejä ovat asian esittely, käsittely jämakästi ja kunnioittavassa ilmapiirissä sekä lopputuotos. Hyvää on ollut, että ryhmän suositus kirjataan kaikkien läsnäollessa näkyviin. Ryhmän koettiin tukevan sosiaalityöntekijää pohdinnossa. Erityisesti pienten kuntien sosiaalityöntekijät, jos tekevät yksin työtä, hyötyvät ryhmästä. Ryhmässä myös oppii koko ajan ja kun työntekijä tarvitsee tukea pohdintaan, ryhmä toimii hyvin.

Käyttö lastensuojelun prosessissa

Asiantuntijaryhmää käytetään pääosin haastaviksi koetuissa asiakastilanteissa. Tarve ryhmän käytölle on ensisijaisesti lastensuojeluprosesseissa, joissa ollaan avohuollon prosessin loppuvaiheessa, korjaavassa työssä ja/tai pohditaan huostaanottoa. Hallinto-oikeuteen menneiden huostaanottohakemusten osalta asiantuntijaryhmän kannanotot ovat olleet hyvin perusteltuja ja niistä on saatu painoarvoa huostaanottohakemukselle. Asian käsittely ryhmässä on koettu hyväksi silloin, kun se on vahvistanut omia ajatuksia.

Monipuolisuus

Hyödylliseksi on koettu se, että ryhmät ovat olleet sitoutuneita ja aidosti moniammatillisia. Ryhmä kokoaa laajan osaamisen. Siten näkemykset ryhmässä ovat monipuolisia ja ryhmä on tarjonnut aidosti erilaisia vaihtoehtoja sosiaalityöntekijän esittämiin asioihin. Monipuolisuus on tarkoittanut myös moniäänisyyttä. Kokemusten mukaan ryhmässä ei pyritä yhteen oikeaan näkemykseen vaan tapauskohtaisesti on keskustelua, jossa eri näkökohtia tulee esille sekä suosituksia siitä, miten edetä kyseisen tapauksen suhteen. Ryhmä on mahdollistanut moniammatillisen näkemyksen mukaan saamisen asiakastapaukseen, koska mukana on myös sellaisten tahojen näkemystä, joita asiakkaan asiaan ei muutoin ole saatu mukaan.

Vastauksista käy ilmi, että asiakas itse (ei tietoa viitataanko lapseen vai aikuiseen) on joissain ryhmässä mukana, mutta erikseen sovitusti. Pääsääntöisesti näyttää siltä, että asiakas ei ole mukana. Vastauksissa oli myös näkemyksiä, jonka mukaan on hyvä, ettei asiakas ole paikalla, koska silloin on ”mahdollisuus puhua suoraan ilman perheen läsnäoloa”. Tällöin monipuolisuus ei viittaa asiakkaan tietoon, vaan erityisesti muiden ammattilaisten tietoon.

Oman työn ja yhteistyön näkyväksi tulo

Asiantuntijaryhmän hyviä puolia on se, että se tekee näkyväksi sekä oman työn (yhteistyötaholle lastensuojelutyön avautuminen uudella tavalla) ja yhteistyön tekemisen. Erityisen tärkeänä pidettiin sitä, että ryhmä tuo näkyviin yhteistyössä olevia ongelmakohtia. Eri toimijoiden välillä olevat yhteistyövaikeudet tai asiakkaan väliinputoamiskohdat tulevat esiin. Ryhmä luo mahdollisuuden uudenlaisten verkostojen syntymiselle sekä mahdollisuudelle rakentaa yhteistyötä. Ryhmän kautta osallistujille tulee oivalluksia palvelujärjestelmästä ja ryhmä on lähtenyt aidosti pohdiskelemaan asioita uudella tavalla. Palautteena muilta ammattilaisilta on ollut, että myös he oppivat koko ajan ja pystyvät omassa asiakastyössään arvioimaan paremmin, onko lastensuojelun tarvetta.

Keskeiset kehittämiskohteet

Seuraavassa olen koonnut vastauksissa esiin tulleita asiantuntijaryhmän toimintaan liittyviä kehittämisen kohtia sekä kehittämisehdotuksia.

Ryhmän rakenteisiin liittyvät asiat

Ryhmän koko koettiin liian isoksi sekä kokoonpanoltaan vaihtelevaksi. Tällöin sitoutuminen ja kannanottojen tai esitettyjen näkemysten sitovuus voi jäädä epäselväksi. Joidenkin vastaajien taholta toivottiin osallistujajoukon vähentämistä siten, että yksi osallistuja/yksikkö olisi riittävä. Toisaalta joltakin osa-alueelta puuttuu edustus, esim. vammaispalvelut. Myös mielenterveyspalveluiden rooli on tärkeä, mutta näkemykset ryhmässä ei oikein nouse esiin. Kaikkien jäsenten toivottiin olevan sellaisia, jotka myös ottavat osaa keskusteluun. Toisaalta ryhmissä koettiin joskus, että lääketieteellinen edustus on suuri, joka herätti kysymyksen, saavatko muut äänensä kuuluviin vai painuuko mielipiteet lääketieteen alle. Kokoonpano ei aina ole ehkä paras mahdollinen silloin, kun osa on esimiehiä, osa on asiantuntijan roolissa.

Asiantuntijaryhmän tapaamistiheyteen ei aina oltu tyytyväisiä. Ryhmän saaminen kokoon nopeasti oli hankalaa ja tällöin äkillisissä tilanteissa ei ole mahdollisuutta eikä aikaa odottaa asiantuntijaryhmän kokoontumista. Katsottiin, että ryhmää voisi hyödyntää enemmänkin konsultatiivisessa mielessä, jos tapaamisia pystyisi järjestämään ripeämmällä aikataululla. Kysymys kuului myös, miten ryhmän saisi toimivaksi niin, että sosiaalityöntekijät sitä käyttäisivät.

Asiakastapauksen käsittelyssä hankalaksi koettiin lyhyen tiivistyksen tekeminen ryhmää varten. Tämä korostuu tilanteissa, joissa taustalla on pitkä ja monitahoinen asiakkuus. Ryhmään osallistuville tämä näyttäytyy myös siten, että ryhmä ei voi perehtyä tapauksiin etukäteen. Tiedot asiakastapauksesta ovat käsiteltyä varten melko vähäisiä ja ryhmä joutuu ottamaan nopeasti kantaa isoihinkin asioihin. Ryhmältä toivottiin enemmän aikaa keskusteluun ja pohdintaan, koska lyhyestä käsittelystä ei välttämättä saa paljoa irti. Lyhyt esittely ja käsittelyaika aiheuttavat myös sen, että ryhmän kysymykset saattavat olla ”tiukkoja ja tivaavia”, aika menee kysymyksiin, ei niinkään vastauksiin tai yhteiseen pohdintaan. Valmistelupohjaa voisi vielä kehittää yhdenmukaisemmaksi ja tarkemmaksi niin, että sitä täyttäessään sosiaalityöntekijä jo jäsentää asiaa itsekin pidemmälle, kerää tarpeellista tietoa ja selkiyttää tietojen luovutusta. Useassa vastauksessa kehittämisehdotuksena oli myös materiaalin lähettäminen ryhmälle etukäteen, jolloin osallistujat voisivat perehtyä siihen jo ennen varsinaista käsittelyä.

Puutteeksi toiminnassa koettiin se, ettei ryhmä ole antanut kirjallisia lausuntoja ja todettiin, että asiantuntijaryhmältä pitäisi sellainen saada. Etenkin, jos perhe haluaa asiakirjoihin kirjatun tiedon lisäksi enemmän tietoa, haluttaisiin ryhmältä lausunto.

Joissain ryhmissä on myös linjattu, että ulkopuolisia tahoja ei saa olla paikalla. Tällöin esimerkiksi ostopalvelujen työntekijöiden näkemykset ja mielipiteet eivät välttämättä tule parhaalla mahdollisella tavalla esiin.

Asiantuntijatyöryhmän käytön mallinnus asiakasprosessin eri vaiheisiin toisi toimintaan systemaattisuutta. Mallinnus asiantuntijatyöryhmään vietävien asiakastapausten valmistelusta vakiinnuttaisi käytäntöjä ja lisääisi tasalaatuisuutta. Mallinnuksessa tulisi ottaa kantaa siihen, miten asiasta puhutaan asiakkaalle, miten asia valmistellaan, miten asiantuntijaryhmä suosituksenmukaisesti ottaa kantaa (suullisesti/kirjallisesti), mitä odotuksia sosiaalityöntekijä ei voi ryhmälle asettaa, onko asiakas mukana käsittelyssä vai ei, miten casen valmistelu näkyy asiakaskirjauksissa ja miten ryhmään osallistumisen dokumentointi tapahtuu.

Ryhmän rooli sekä tuki sosiaalityön kannalta

Ryhmän asiantuntijuutta ei osata hyödyntää lastensuojelun prosessin eri vaiheissa, vaan yleensä vain huostaanoton valmistelussa: käyttö ei ole vakiintunutta ja ryhmästä ei oteta irti parasta mahdollista asiantunte-
musta. Ryhmän ei toisaalta koeta aina tuovan lisäarvoa esimerkiksi huostaanoton tarpeeseen, vaan asian-
tuntemuksen siinä asiassa koetaan olevan juuri lastensuojelussa.

Ryhmä ei tue tarpeeksi vastuusosiaalityötä, sillä ryhmältä ei saa tukea siihen, mikä mahdollisista vaih-
toehtoisista toimintatavoista tulisi valita eikä ryhmältä saa tukea avohuollon tukitoimenpiteiden käyttöön.
Ryhmältä toivottiin jotain konkreettisempaa tukea ja sen viemistä käytännön toimenpiteiden tasolle. Koet-
tiin myös, että jos sosiaalityöntekijä on eri mieltä ryhmä ei välttämättä toimi tukena.

Eri ammattikuntien näkemyksiä toivottiin esiin kunnolla, ei niinkään palvelujärjestelmän näkökulmasta
vaan oman ammatin asiantuntijuudesta lähtien. Vastaaajia pohditutti kuitenkin myös se, että ryhmässä kun-
kin asiantuntijan pitäisi miettiä omaa osaamisaluettaan ja vastuutaan ryhmässä esillä olevista lastensuojelu-
asioista, miten kukin taho tukee ja auttaa tehokkaammin.

Ryhmään osallistuvilta, erityisesti lakimieheltä, odotetaan lastensuojelun erityisosaamista. Jos sitä ei
ole, koetaan, ettei substanssiosaamista asiaan ole välttämättä riittävästi. Joistain ryhmistä koettiin, että psy-
kiatrinen asiantuntemus puuttuu niistä kokonaan, eikä terveydenhuollon sitoutumista ryhmään ole. Aina ei
ole paikalla se taho, joka tosiasiallisesti päättää resursseista tai tietää onko suunnitelma realistinen

Asiakasosallisuus

Asiakkaan osallisuutta ja asiakasnäkökulman puuttumista pohdittiin vastauksissa jonkin verran. Miten asi-
akkaan etu ryhmässä toteutuu, kun hän ei ole siinä läsnä? Kysymyksenä esitettiin, voisiko asiakas olla
mukana joissain tapauksissa, koska asiakkaan oikeus olla osallisena oman asian käsittelyssä. Sosiaalityön-
tekijän työssä on myös mietittävä sitä, miten asia esitellään asiakkaalle, ettei ole ”uhkailun” väline. Myös
kokemusasiantuntijoiden mahdollista roolia tuotiin esiin, mutta mitä se käytännössä tarkoittaisi, ei vastauk-
sessa tarkemmin pohdittu.

Toiminnan (itse)arviointi ja vaikuttavuuden seuranta

Ryhmän toiminnasta kaivattiin säännöllistä itsearviointia sekä palautetta sosiaalityöntekijöiltä, vaikutta-
vuudesta sekä siitä, onko ollut heille hyödyksi. Ryhmäläisillä ei pääsääntöisesti ole tiedossa, miten kirjatut
suositukset otetaan käyttöön tai kuinka käyttökelpoisia ne käytännön työssä ovat olleet. Joissain ryhmissä
on kuitenkin joitain asiakastapauksia seurattu ja siten saatu palautetta suositusten toimivuudesta. Ajoittain
on voitu palata myös aikaisemmin ryhmässä käsiteltyihin asiakkuuksiin ja kuultu miten suunnitelmille
todellisuudessa tapahtui sekä mahdollisesti käsitelty asiaa uudelleen.

Kaiken kaikkiaan asiantuntijatyöryhmän ja sitä käyttävien lastensuojelun työntekijöiden tai kuntien vä-
listä keskustelua ja vuorovaikutusta toivottiin lisättävän ja sen olevan säännöllistä, jotta tarpeet, odotukset
ja palautteet tulisivat yhdessä käsitellyiksi.

5 Johtopäätökset ja ideat jatkokehittämisestä

Aineistosta tulee esiin, että asiantuntijaryhmä on parhaimmillaan sosiaalityöntekijää ja hänen pohdintojaan tukevaa toimintaa. Ryhmän kannanotot ovat olleet perusteltuja ja niillä on ollut painoarvoa. Ryhmä kokoaa monialaisen ja moniäänisen osaamisen yhteen myös tilanteissa, joissa näkemystä asiakkaan asiaan ei muutoin ole saatu mukaan. Asiantuntijaryhmä näyttää myös palvelevan eri tahojen työn näkyväksi tekemistä, ongelmakohtien paljastumista, yhteistä oppimista sekä oivaltamista myös yhteistyön tekemisestä.

Keskeisiksi kehittämistä vaativiksi kohdiksi nousivat esiin ryhmän rakenteisiin ja kokoonpanoihin liittyvät asiat, konkreettiseen tukeen ja käytännön tasolle yhteistyön viemiseen, asiakkaiden osallisuuteen sekä ryhmän toiminnan arvioinnin ja vaikuttavuuden kehittämiseen.

Selvitys ei antanut tarkkaa kuvaa asiantuntijaryhmien toteuttamisen tavoista ja rakenteista. Aineiston valossa piirtyy kuva siitä, että ryhmän toteuttamisen tavoissa on valtava kirjo, eikä kansallista käytännön mallia ole. Johtopäätöksinä aineiston perusteella voi todeta, että edellisen selvityksen (Heinonen 2010) jälkeen asiantuntijaryhmien toiminnassa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta. Keskeisiksi kehittämis-kohteiksi määritettyjen rakenteiden ja asiakkaiden osallisuuden suhteen ei ole tapahtunut toivottua kehitystä.

Asiantuntijaryhmän roolissa korostuu sen merkitys erityisesti sosiaalityöntekijän konsultaation mahdollisuutena. Näyttää siltä, että moniammatilliset asiantuntijaryhmät on luotu nykyrakenteeseen ja ammattijoh-toiseen tapaan toimia. Kehittämisen suunta kuitenkin on se, että tuki kootaan entistä tiiviimmin lapsen ympärille. Esillä on entistä vahvemmin myös se, että tietoa lapsesta tulee rakentaa yhdessä eri toimijoiden kanssa ja työtä lapsen hyväksi tehdä monitoimijaisesti, yhteistoiminnallisesti ja dialogisesti. Tuoreen tutkimuksen (Muukkosen 2015) mukaan monen toimijan yhteistyö on tahoillaan asiakkaaseen kiinnittyvää, mutta suhteessa muihin toimijoihin ja organisaatioihin edelleen rinnakkaista. Miten rinnakkain tekemisestä voisi päästä aidosti yhdessä tekemiseen ja ammattilaisten keskinäisen tiedon rakentamisen sijaan yhdessä lapsen ja hänen läheisten kanssa tapahtuvaan tiedon rakentamiseen? Vastauksissa on kriittistäkin pohdintaa asiakkaiden osallistumattomuudesta asiantuntijaryhmään, mutta silti asiakkaiden osallistuminen on erittäin harvinaista. Tästä aineistosta ei myöskään käy ilmi, tarkoitetaanko asiakkaalla lasta, nuorta vai perhettä. Lapset ja nuoret eivät kuitenkaan nouse missään pohdinnassa esiin, vaan ylipäätään asiakkaan osallisuus. Lapsi ja nuori näyttäytyy hyvin etäisenä toimijana.

Tiina Muukkosen tutkimuksessa (2015) käy esiin, miten integroitunut yhteistyö vaatii syntyäkseen luottamusta. Luottamusta ja siten myös sitoutumista yhteistyöhön lisää eri toimijoiden kokemus muutoksen ja avun tarpeesta, yhteisen tiedon tuottaminen, yhteisten tavoitteiden ja keinojen löytäminen, vuorovaikutuksen tapojen hyväksyminen ja yhteistyötä hyötyminen. Miten asiantuntijaryhmä voisi palvella tällaisen yhteistyön syntymistä ja tekemistä vai onko asiantuntijaryhmän roolia ja tavoitetta pohdittava uudelleen? Entä miten jo käytössä olevat ja kehitetyt menetelmät tulisi huomioida asiantuntijaryhmän rinnalla tai sijaan? Jo olemassa olevista menetelmistä esimerkiksi läheisneuvonpito on yhteisöllinen tapa, joka kokoaa sekä lapsen läheiset että hänen asiassaan toimivat viranomaiset yhteen lapsen liittyvän asian tai teeman mukaisesti. Mukaan kutsut viranomaiset antavat oman selontekonsa lapsen asiassa. He kokoavat yhteen sen, mitä ovat lapsesta havainneet, mitä ovat tehneet ja miten voivat olla mukana lapsen asiassa jatkossakin. Myös läheisneuvonpidossa syntyy viranomaisverkostojen muotoutumista, toisen työn parempaa tuntemista ja toiminnallisia kytköksiä. Seurantavaihe kestää sen verran kuin on lapsen asian hoitamisen kannalta tarpeen. Tänä aikana verkoston kokoonpano voi muuttua, vaikka yhteisö ei ole aktiivisen muutostyön kohteena. (Heino & Arnkil 2015, 197–199.) Arjen toimijoiden verkostoista ja ammattilaisten voimavaroista syntyy yhdistelmä,

yhteenliittymä, hybridi, joka parhaimmillaan lisää myös ihmisten omia itsemääräämismahdollisuuksia (Arnkil & Seikkula 2014, 89).

Aineiston perusteella näyttää siltä, että asiantuntijaryhmästä hyötyvät eniten ammattilaiset ja asiantuntijat. Heidän ymmärrys lisääntyy sekä yhdessä oppiminen mahdollistuu, mutta samalla asiakas jää tämän ymmärryksen ja tiedon rakentamisen ulkopuolelle. Tiedon rakentaminen yhdessä, monialainen arviointi lapsen tilanteesta, palvelujen tarpeesta ja niiden vaikutuksista on parhaimmillaan asiantuntijatiedon hyödyntämistä asiakkaan oman tilanteen ja muutoksen reflektoinnin välineenä. Asiakkaat toivovat pääsevänsä mukaan yhteiseen tiedon tekemiseen sekä yhteistä mietiskelevää ajattelua. (Laitinen ym. 2007.) Näin ollen on perustelua pohtia jatkokehittämisen suuntia siten, että huomio on keskeisesti asiakkaiden osallisuuden vahvistamisessa, yhteisen tiedon rakentamisessa sekä yhteistyön tekemisessä.

Aineistosta ei tule esiin asiantuntijaryhmän käyttö päätöksenteon tukena. Oletettavaa kuitenkin on, että ryhmä toimii myös yksittäisen sosiaalityöntekijän päätöksentekoa tukevana taustaryhmänä. Silloin kun kyse on nimenomaan päätöksenteon prosessista ja asiantuntijaryhmän konsultoimista päätöksentekoa varten, tulee tämä olla rakenteiltaan selkeää ja kaikille osapuolille avointa.

Keskeiset kehittämissideat ja käytännön toimenpiteet

1. Lapsi- ja perhekohtainen monitoimijainen ryhmä

Moniammatillisen asiantuntijaryhmän toiminta ei nykyisessä muodossa näytä palvelevan asiakkaiden osallisuutta eikä olevan riittävän yhteneväisesti organisoitua sekä rakenteistettua. Näin ollen on tarpeen ehdottaa rohkeita ja uudenlaisia tapoja toiminnan muuttamiseksi.

Hallituksen kärkihankkeista lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma tähtää kaikkia lapsi- ja perhepalvelujen hallinnonaloja yhdistävään työhön. Suunnitelmissa muutos näyttäytyy isoina rakenteellisina muutoksina. Muutosohjelmassa luodaan matalan kynnyksen palvelumalli (perhekeskukset) ja lasten, nuorten ja perheiden integroidut ja yhteen sovitettut erityistason palvelut (muun muassa lastensuojelu) sekä vaativien palvelujen kokonaisuus (osaamis- ja tukikeskukset). (Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma 2016.)

Koska muutosohjelmassa keskeinen lähtökohta on monialainen työ, on lastensuojelussa tehtävän yhteistyön kehittäminen syytä linkittää siihen.

Muutosohjelman kehittämisessä tulee kokeilla pysyvän moniammatillisen asiantuntijaryhmän sijaan lapsi- ja perhekohtaista monitoimijaista ryhmää lapsen ja perheen tueksi. Ryhmän kokoaminen perustuisi lapsen asiassa tarvittavan asiantuntijuuden kokoamiseen ja yhteen liittämiseen. Asiantuntijuus koostuisi lapsen läheisverkostosta, lapsen arjen tuntijoista sekä ammattilaisista. Asiantuntijuuden tarve ja osalliset nimitettäisiin lapsinäkökulmasta. Tällöin tapa yhdistäisi sekä perhejohtoista että ammattilaisvaikutteista käytäntöä vielä siten, että korostetaan perhejohtaisen käytännön lisäksi myös lapsen näkökulmaa.

Käytännön kokeiluissa tulee hyödyntää jo olemassa olevia menetelmiä kuten verkostodialogisia menetelmiä, läheisneuvonpitoa ja lapsikeskeisen monitoimijaisen yhteistyön tapoja. Lapsi- ja perhekohtaiset monitoimijaiset ryhmät voisivat toimia yhteisinä reflektiivisinä rakenteina (Yliruka 2015, 114–115, 121), joissa asiantuntijuus on avointa (mt. 73–74; Karvinen-Niinikoski 2005, 81–82) ja toiminnallista (Yliruka 2015, 75–77) sekä tunnistaa ja tekee näkyväksi valtapositiot (Heino & Arnkil 2015, 200–204).

Kokeilussa onnistuminen edellyttää näiden menetelmien integroimista kiinteästi osaksi lastensuojelun asiakkuuden (suunnitelmallisen työn) prosessia ja työtapaa. Jotta integroiminen olisi mahdollista, tarvitaan vahvaa suunnitelmalliseen sosiaalityöhön kohdentuvaa kehittämistyötä sekä rakennetta, jossa on käytettävissä ulkopuolisia fasilitaattoreita (koollekutsujat ja verkostokonsultit). Pohdittavaksi ja kokeiltavaksi tulisi myös se, voisiko lapsi- ja perhekohtainen monitoimijainen ryhmä toteutua perhekeskuskontekstissa, ettei

lastensuojelun asiakkuudessa olevan lapsen tuki ja palvelut eristäytyä liian kauaksi lapsen omasta kasvu- ja kehitysympäristöstä.

Kuten ”Moniammatilliset ohjaus ja palveluverkostot lasten ja nuorten suojelussa” -sektoritutkimuksessa jo todettiin, monialaisessa yhteistyössä ja jaetussa asiantuntijuudessa on tärkeää yksilön osaamisen lisäksi yhteisön osaamisen kehittäminen. Tätä varten tulisi tarjota monialaisille yhteistyöverkostoille yhteisiä koulutuksia, työnohjauksia sekä muita sen asiantuntemusta ryhmänä kehittävää toimintaa. (Pitkänen, Tarvainen & Vehviläinen 2010, 136). Tätä näkemystä tulisi vaalia myös lapsi- ja perhekohtaisen monitoimijaisen ryhmän toiminnan kehittämisessä.

Sosiaalityöntekijällä tulee muutoksista huolimatta edelleen säilyä oikeus tukeen, konsultointiin ja muiden ammattilaisten lausuntoihin lapsen asiassa. Lapsi- ja perhekohtaisen monitoimijaisen ryhmän rinnalla tulee avata hyvän ja laadukkaan lastensuojelun päätöksenteon ja päätösten valmisteluprosessin käytäntöjä erityisesti silloin, kun päätöksenteko pitää sisällään muiden ammattilaisten konsultointia.

2. Lastensuojelun käsikirjan sisällöt

Toteutussuunnitelmassa ehdotettiin selvityksen sisällön pohjalta täydennettävän lastensuojelun käsikirjan sisältöjä. Käsikirjan sisältöjen muuttaminen on yhteydessä lapsi- ja perhekohtaisen monitoimijaisen ryhmän kokeiluihin ja sisältöjä tulee muokata kehittämisen rinnalla.

Lastensuojelun käsikirjan sisällöistä ainakin seuraavia osioita voisi pohtia:

- Selkiytetään asiakkaan asemaa ja asiantuntijaryhmän roolia muuna kuin puhtaasti konsultoivana tahona sekä asiantuntijaryhmän tehtävää ja roolia
- Laaditaan tarkempi toimintamalli
- Muotoillaan uudelleen tilanteita, joissa ryhmää on tarkoitus käyttää ja erotetaan tämä muusta yhteistyöstä (joka toteutetaan ensisijassa esim. läheisneuvonpitona)

Lähteet

- Arnkil Tom & Seikkula Jaakko (2014) ”Nehän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa suhteissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Connolly, Marie (2004) Child & Family Welfare. Statutory responses to children at risk. TeAwatea Press.
- Heino Tarja (2003) Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Aiheita 4/2003. Stakes.
- Heino Tarja (2009) Family group conference from a child perspective. Nordic Research report. National institute for health and welfare. Report 9/2009.
- Heino Tarja & Arnkil Tom Erik (2015) Vallan käyttöä yhteisöllisyyden tueksi: tapaus läheisneuvonpito. Teoksessa Sanna Väyrynen, Kaisa Kostama-Pääkkö ja Pekka Ojaniemi (toim.) sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. 195 – 216.
- Heinonen Hanna (2010) Lastensuojelulain edellyttämien moniammatillisten asiantuntijaryhmien ja yhteistyö rakenteiden toiminnan käynnistyminen ja juurtuminen. Teoksessa: Heino, Tarja & Heinonen, Hanna & Koskimies, Mimosa & Nousiainen, Kirsi & Paasivirta, Annukka & Pitkänen, Sari & Pyhäjoki, Jukka & Tarvainen, Tom & Vehviläinen, Jukka (2010) Moniammatilliset ohjaus- ja palveluverkostot lasten ja nuorten suojelussa. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. 32-45.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Laitinen Merja ym. (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53.
- Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (2016) Hankesuunnitelman luonnos 11.1.2016
- Lastensuojelun laatusuosituksen (2014) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4
- Lastensuojelulaki (2007/417)
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
Viitattu 1.2.2016.
- Muukkonen Tiina (2015) Luottamus lastensuojelussa. Monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Helsingin yliopisto Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalityön erikoistutkimuskeskukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Marraskuu 2015.
- Pitkänen Sari, Tarvainen Tom & Vehviläinen Jukka (2010) Monialaisuuden mahdollisuudet nuorten palveluissa. Teoksessa Heino, Tarja & Heinonen, Hanna & Koskimies, Mimosa & Nousiainen, Kirsi & Paasivirta, Annukka & Pitkänen, Sari & Pyhäjoki, Jukka & Tarvainen, Tom & Vehviläinen, Jukka (2010) Moniammatilliset ohjaus- ja palveluverkostot lasten ja nuorten suojelussa. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. 46–143.
- Pohjola Pasi & Korhonen Satu (2014) Social work as knowledge work: knowledge practices and multi-professional collaboration. Nordic Social Work Research 2014 (4), 26–43.
- Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti (2013) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126183/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1 Viitattu 1.2.2016.
- Toimiva lastensuojelu. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014–2019 (2014) Raportteja ja muistioita 2014:19. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116168/URN_ISBN_978-952-00-3496-2.pdf?sequence=1 Viitattu 2.1.2016.
- Vuorio Juha-Pekka, Saurama Erja & Hänninen Salla (toim.) (2008) verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 18.
- Yliruka Laura (2015) Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena. Kuvastin-menettelyn toimivuus, käyttöönotto ja kehittäminen. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 1:2015

Liite 1. Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa – palaute toiminnasta

Toimiva lastensuojelu -raportin toiminpanosuunnitelmassa on asetettu tehtävä moniammatillisen asiantuntijaryhmien roolin selkeyttämisestä ja yhtenäistämistä. Sen toteuttamiseksi THL kysyy palautetta ryhmien toiminnasta. Avoimin kysymyksin kysyttyä palautetta käytetään moniammatillisten asiantuntijaryhmien toiminnan valtakunnalliseen yhdenmukaisemman mallin luomiseen. Palaute kerätään alueittain ja palautetaan tietona takaisin alueelle.

Palautetta käytetään kartoittamaan ryhmien toimintaa valtakunnallisesti.

PALAUTUS 27.5.2015 mennessä:

tiedustelut:Tiina Muukkonen, lastensuojelun erityisasiantuntija tiina.muukkonen@thl.fi

Päivämäärä, jolloin täytetty:

Rastita alue, jota arvioit:

Joku muu, mikä?____

Täyttäjänä: lastensuojelun sosiaalityöntekijä_ , johtava stt _ , lastensuojelun johtaja tai esimies _ , kehittämisverkoston jäsen_ , moniammatillisen asiantuntijaryhmän jäsen _ , hanketyöntekijä _ , osaamiskeskuksen työntekijä _ , asiakas _ , muu _ mikä?

Oletko käyttänyt/ osallistunut?

Kyllä____ Kerro alla oleviin kenttiin kokemuksistasi

Ei____ Kerro alla oleviin kenttiin, miksi et ole käyttänyt moniammatillista asiantuntijaryhmää. Myös tämä tieto on merkittävää, miksi ryhmää ei käytetä!

Kirjoita vapaasti seuraavan sivun eri kenttiin huomiosi moniammatillisten asiantuntijaryhmien toiminnasta omien kokemustesi perusteella. Jatka tarvittaessa seuraavalle sivulle.

Virikekysymykset:

Toimiiko sosiaalityöntekijän tukena ”stt:llä on käytettävissään asiantuntemusta”?
Käyttääkö ryhmä päätösvaltaa? Antaako lausuntoja? Antaako tukevia ohjeita?

Osallistuvatko perheet asioiden käsittelyyn?
Pitäisikö?

Voisiko ryhmään tulla yhteistyökumppanin kanssa?

Sitoutuvatko toimijat?

Käytetäänkö käsittelyssä syntynyttä tietoa esim. yhteistyön toimimattomuudesta ryhmän taustaorganisaatioissa? Metatiedon käyttö lapsiperheiden palveluissa asioiden muuttamiseksi.

Miten ryhmä on organisoitu? Onko mahdollisuus aidosti käyttää ryhmää? Mikä estää?

Muuntuuko moniammatillisuus lapsen ja perheen avuksi?

Kysymykset

Mikä toimii	Mikä ei toimi	Kehittämisehdotukset